

Renn Oszkár

Az ezeréves országhatáron

*Be szörnyű csönd ül e vén táj felett:
Halálos csönded, elhagyott Kelet
(Juhász Gyula: A szeri pusztán)*

A beállított csipogóval ébresztett vendégek kikászálódtak ágyukból, és csaknem egy időben kibotorkáltak a napsütötte balkonra. Az augusztus végi nap éppen felbukkant a csíki hegyek felett, átsugározta Csíkszereda völgyét. A mélyeket lélegző, nyújtózkodó ébredők felismerték a több kilométer távolságon is kirajzolódó Kis Somlyó-hegy és Nagy Somlyó-hegy közti nyeret, és látni vélték a kis fehér pöttyöt is, talán a Salvator kápolnát. A vendégház emeleti szobái a Hargita oldalából láttak rá az ébredező városra.

Az élénkülő urak a hűvös reggeli levegőn igyekeztek reggeli bambaságukat feloldani és enyhe másnaposságuktól gyorsan szabadulni. Előző, „hosszúnapi” terhelésük, még jó alvásuk ellenére is érezte hatását. Négyen érkeztek a Szent György Lovagrend erdélyi lovagjainak 2004. augusztus 28-i ünnepélyes avatására az egri priorátustól. Egy nyomdász cégvezető kényelmes autójával, egy mérnök, egy színész és egy író alkották a hivatalos delegációt. A két utóbbi, a színész és az író már vagy tíz éve települtek át Egerbe Erdélyből, tökéletesen ismerték az út minden részletét, és emlékeikből bőven osztogattak útítársaiknak. A két egri is bejárta már Erdélyországot, s így otthonosan mozogtak a járt utakon.

A Szent György Lovagrend erdélyi lovagjainak avatási ünnepségére a Makovecz Imre által tervezett csodálatos templomban, a fekete kappában felsorakozó Kárpát-medencei és európai rendtársak között került sor. A szertartás elején az egri színésздеlegátus megrendítő erővel szavalta el a Himnuszt. A püspök által celebrált szentmise után a rendi kancellár és kormányzó eskette és avatta fel az erdélyi lovagokat. (Csíkszeredából, Marosvásárhelyből, Székelyudvarhelyből és Gyergyószentmiklóból orvosokat, mérnököket, tanárokat, vállalkozókat stb.). Az ünneplő közönség, a hozzátartozók, az új és régi ismerősök még hosszasan együtt maradtak a templom előtti téren. Majd az avatott lovagok és a meghívott vendégek részt vettek egy éttermi ünnepi traktán, ahol számos pohárköszöntő, elismerés és jókívánság hangzott el nemes borok és erdélyi röviditalok fogyasztása közben. A kancellár bejelentette az újonnan avatott lovagok közösségéből szervezett Erdélyi Nagypriorátus megalakulását, és nagypriorjának átadta megbízólevelét. A hivatalos aktus után oldott hangulatban szövődtek az új barátságok, megtörténtek a címcserék, és teljesedett a Szent György Lovagrend 1326-os alapító okiratában

előírt fogadalmi jelszava: „In Veritate Iustus Sum Fraternali Societati” (Valósággal igaz vagyok a testvéri szervezet iránt), mely a kappára hímzett, kettős-keresztes, piros címerpajzson rövidítve: „I.V.I.S.H.F.S.”

Az egriek az avatási áldomásestet kissé lerövidítették, mert már a következő napi programra kellett gondolniuk. Erre nagy várakozással készültek már hónapok óta, és tudták, fárasztó napjuk lesz. A priorátus tagjai, részben családi érintettségük miatt is, évek óta foglalkoztak az egri m. kir. 14-es gyalogezred történetével, tragikus sorsával, méltatlanul elfeledett hősi halottaival. Egy történelmi emlékülésen be is mutatták sikeres kutatásaik eredményét, a tordai véres ütközetekben elesett egri és Eger környéki katonák sírjairól készült jegyzéket és videofelvételeket.

A balkon könyöklőjén támaszkodó cégvezető emlékezetében lejátszódott a tavalyi csiksomlyói búcsún kötődött barátság egy idős székely úrral, Attilával, akinek a hívására most négyen is eljöttek kutakodni az egri ezred katonáinak sírja után. A 2003-as szertartás után a Somlyó-hegyről lassan leereszkedő százezres tömegben ők ketten véletlenül egymás mellé sodródtak. Bezárta őket az éneklő sokaság. Több száz métert nyomultak így, szótlantul, de az öreg székely, hosszas vizsgálódó pillantások után, csak megszólalt: „Az úr Egerből jött az ünnepre?” És az imakönyvet tartó kezével az Eger feliratú táblára intett, amelyet egy fiatalember vitt az egri zarándokok között. Az igenlő válasszal kezdődött és folytatódott egy szünetekkel többször megszakított elbeszélés, melyben az idős székely hangosan emlékezett az egri zarándoknak és magának, gyermekkorának háborús emlékeiről, megélt és hallott élményeiről.

Elmondta, hogy 1944-ben szüleinél többször is vacsoráztak katonák, akik közül ketten is egriek voltak. Udvarolni jártak hozzájuk, mert két eladósorú nővére is volt. Ő jóban volt a katonákkal, akik adtak neki egy-egy szál honvéd cigarettát, hogy felnőttnek érezze magát. Emlékezete szerint több egri is szolgált a gyimesi szoros védelmére rendelt alakulatokban, és sajnos többen el is estek a későbbi harcokban. Az öreg megígérte, hogy ha eljönnek Gyimesbe, megmutatja az egri katonák sírhelyeit. Noteszából kitépett egy lapot, és felírta a címét, telefonszámát. A cégvezető nem felejtette el szikár alakját, sötét öltönyét, nyakkendő nélküli fehér ingét és ünnepi kalapját és már akkor elhatározta mielőbbi erdélyi találkozásukat.

A székely lovagatás jó alkalom volt a feltételezett temetkezési hely meglátogatására. A négy rendtárs a cégvezető nagy autójával, meghosszabbítva egy nappal a látogatásuk idejét, elindultak a felfedező útra, miután az idős székely telefonon az adott időpontra visszaigazololta készségét az idegenvezetésre. A találkozózt a Csík-szeredából északra vezető Taploca-út és a Szék-út sarkán beszéltek meg reggel fél nyolcra.

A vendégház a reggelit már tálalta, mire a négyes összekapta magát a kirándulásra. Pontosán érkeztek a találkára, de az öreg székely már várta őket, szürke

kalappal a fején, egy orkándzsekiben, fekete nadrágban. Karját már messziről feltartotta. Intett a magyar rendszámú kocsinak, hogy hol álljon meg, így személyének tévesztéséről szó sem lehetett. Kiszálltak és a cégvezetőt köszöntötte már ismerősként az öregúr, majd a többieknek is akkurátusan bemutatkozott. Elhelyezkedésük után a cégvezető megköszönte az ajánlközást túravezetésre, és átadta a további irányítást a szívélyes öregnek.

A 12A számú felújított úton haladtak észak felé, a gyimesi hegyek között kanyarogva. Átutóztak Csíkszépvízen is, ahol az öreg családja élt, de a faluban most nem álltak meg. A sok szerpentin egyikében, az öreg egy kiépített pihenőhelyen megállította a kocsit. "Most egy kis hegymászás következik" – mondta, finom mosollyal az orra alatt. Az út két oldalán élénkzöld füves kaszáló magasodott. A négy, nem éppen hegyi túrára öltözött kíváncsi múltkutató kissé aggódva nézett körül az égbe nyúló hegyek között, keresve ösvényt, amelyen a székely útmutató felvezeti őket az egykori harcok magaslati mezejére. Az ösvényt nem látták, de nekivágtak a térdig magasodó fűben az öreg után, libasorban.

A szikár, cserzett arcú idős székely nem sietve, de jó tempóban haladt a kis csoport élén. Hegynek felfelé menet sem kapkodta a levegőt, pedig már túl volt a hetvenen. A kiválasztott hegy nem tűnt magasnak, de az első száz méter megmászása után mintha megnőtt volna a meredek, újabb magasságok tűntek fel, és ijesztő távolinak tűnt a tető.

Ahogy haladtak a csúcs felé, egyre jobban vágott a gyimesi hegyek hideg szele, mely a szeptemberi kánikulát a völgyekbe szorította. A vándorok összehúzták nyakukon a zakót, egyikük még a gallért is felhajtotta. A térdig érő fűben, a mező virágai között követték az idős székelyt, aki a hatvan évvel ezelőtti magyar védelmi állásokhoz vezette őket. A hegy, mint egy hatalmas kaszáló, világított az erdő borította csúcsok között. A természetes pázsittá vastagodott gyeppet csak itt-ott törte át egy-egy bokor vagy fenyőfapáros.

A meredek lassan lankásodott. Elérték a tető első lépcsőjét, ahol az emlékező túravezető megállt, és körbejárva tekintetét magyarázta az egykori harcálláspont helyzetét: „Itt láthatják a lábunk előtt a ma is tökéletesen kirajzolódó lövészárkok cikkcakkban futó vonalát. Az árkok éleit ugyan az idő legömbölyítette, és a fű benőtte, de a sok száz méter, talán kilométer hosszan ásott védővonal érintetlenül megmaradt.”

A kaptató leküzdésétől már kimelegedett utókorai felderítők a tetőről maguk előtt láthatták a mélységben a Tatros folyó völgyét, mely a Gyimesi-szorosban törte át a Keleti-Kárpátok magaslatait, a harcállásponttól tökéletesen ellenőrizhető hegyeket és völgyeket. Ahonnan hatvan éve a védővonalat kiépítők remélték a szovjet haderők végleges megállítását, az ezeréves magyar határok eredményes védelmét.

A székelly vezető továbbot intett, és még feljebb indultak a Fügés-tető legmagasabb pontjára, jóval ezer méter fölé, ahová a modern világ egy antennatartó vasszerkezetet épített. Innen a Gyimesi-havasok minden magaslatára és völgyére ráláthattak a heves szélről páramentesült levegőben. A magaslat lövészárkai, mint egy monumentális díszítő rajzolat, fogták körbe a tetőt. Ezek az árkok lettek 1944 szeptemberében a halál árkaik a sokszorosan összpontosított túlerő támadásában.

A szovjet haderő hatvan éve tódult be a Gyimesi-szorosba. A túlerő tankjai saját katonáik holttestein keresztül is nyomultak. Az emlékező székelly elmesélte, hogy a szoros védelmét a Rákóczi-várnál német gépfegyveres alakulatok is erősítették, de a legvadabb tüzelés sem tudta a benyomuló erőket megállítani, és a tankok ellen már nem tudtak mit tenni. A németek el is tűntek, a magyarok magukra maradtak a védőövezetben, a megsemmisülésig vagy a menekülésig. A Fügés-tetőn a magyar zászlóalj 1944. szeptember első napjaiban vívták végső harcukat. Az alakulat szörnyű vérfürdőben semmisült meg az orosz haderő és a román partizánok féktelen öldöklésében. Később a hegyre merészkedő hozzátartozók szuronnal átszúrt testeket is találtak. Az öreg székellyből fel-felsorolódtak az emlékek, és felidézte tizenhárom éves korának fájdalmas emlékfoszlányait. Apja gyimesközéplaki otthonukban hírt kapott bátyja elestéről, és este elindult néhány társával megkeresni a holttestét, melyet az oroszok géppisztollyal valószínűleg felszegeztek egy fenyőfára, mint Krisztust a keresztre. Megtalálták az ezeréves határon, ahol közelharc alakult ki: és ember ember ellen harcolt kézigránáttal, szuronnal és puskatussal.

„Tudják, nagybátyám sose tudta megérteni a magas külpolitikát – így mondta –, azt, hogy mindkét világháborúban mit kerestünk, és miért véreztünk mi Oroszországban”. Az öreg elhallgatott egy szusszanásra, miközben a négyes tagjai is elgondolkodhattak a magyar sors utóbbi századáról, és feltettek maguknak számos megválaszolatlan kérdést is az egykori ezeréves országhatáron.

Az író még ment vagy ötven métert felfelé, talán a legmagasabb pontig, ahol leült a valamikori lövészárkok mellvédjére, és a távolba nézett otthona hegyeire. Az erdélyi magyarok sorsára, a kisebbségi lét megaláztatásaira gondolt. Arca elkomorodott, pedig két napig szórakoztatta társaságát kimeríthetetlen anekdotakincsével és csiklandós humorával. A többiek nem zavarták magányát. Úgy tűnt, mintha imádkozna. Szó nélkül jött vissza a csapathoz.

Nagy csend után hirtelen szólalt meg ismét az öreg: „Tudják, még ma is, a tizenhárom éves gyerek orrával érzem az orosz bakák háborúszagát, a puszkapor, a vér, a füst, az áporodott izzadság, a tisztátalanság, az éhség, a vadság, a halálfélelem, a fegyverzsírozó anyagok, a csizmába rohadt kapcák, az agyongyötört emberek váladékainak bűzét. Ez a szürke katonatömeg lerohant bennünket, mert mind-egyiküknek volt géppisztolya, gránátja, legendő története, és jöttek utánuk a tan-

kok ezerszám, nekünk meg se fegyverünk, se lőszerünk.” Az öregember beszéd nélkül vezetett tovább az ösvény nélküli havasi legelőn, az egykori védművek között, ahonnan a népek hatvan éve éjjelente lopták le a halottakat, és tisztességgel temették el őket a környező falvak temetőiben.

A fáradhatatlan székely nem hagyta pihenni a négyes csapatot. Elvezette őket az ezeréves magyar határhoz, a gyimesbükki vámházhoz és határkőhöz. A határon átvezető sín pár mellett épült az utolsó vámház vagy őrház, közvetlenül a Rákóczi-vár tövében. A négyes delegáció megrendülten járta be a romos, elhanyagolt épület minden négyzetméterét. Mellette egy határkőmaradványra figyeltek fel. Az építmény tetején a Tatros simára kopott mederkőveiből mozaikszerűen kirakott, már hiányos Szent Korona-utánzat, keresztként beállított hegesztett betonvas és vas szorítókeretek csak sejtetni engedték a koronaalkotó szándékot. Az öreg rezignáltan mutogatta a leromlott részleteket. Megjegyezte, hogy erre kellene pénz szerezni, mert ez a hely lehetne az ezeréves magyar határ örök emlékhelye.

Gyimesbükk megmaradt egykori laktanyaépületei is őrzik stílusukban és maradványukban a magyar építők keze nyomát. A gyimesi Kárpát–karéjt áttörő Tatros folyó völgyét úgy mutatta be az öreg székely, hogy a három egymásba fonódó falu, Gyimesbükk, Gyimesközéplaka és Gyimesfelsőlaka megőrizte magyarságát, pedig rajtuk valóban átgázolt a történelem, a háborúk, az öldöklések borzalma. A gyimesi csángók ma is magyarok. Az egri négyeknek megdobbant a szívük, amikor az öreg megmutatta az Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum épületét, ahol a szünidő miatt csak az iskolagondnokkal találkozhattak.

Ígéretét betartva, a nap legfontosabb programjaként, az öreg az ezeréves határtól visszavezette a múltkeresőket a csíkszépvízi temetőbe, ahol tudomása szerint az egri gyalogezred elesett katonáit eltemették. Úgy emlékezett, hogy 31 magyar hősi halott alussza itt örök álmát. Az ősi székely falu, ma már tetemeket nem fogadó, öreg temetőjében, zöldellő sírkertben. A temető környezete és fekvése lenyűgözi az ide látogatót. A falu felett, a csíki völgybe néző, fákkal övezett sírkert méltó helye az örök nyugalomra ítéltetett hősöknek. A temetőben a sírdombok hadrendben sorakoznak egymás mellett, domborulatuk kiemelkedik, és rajtuk a fű is – nem tudni miért – mélyebb zöld. A sírokat egy obeliszk őrzi, melyet a lakosság adakozásából 2003-ban állítottak. A temetőt önkéntes munkások és emlékezők gondozzák. Az emlékoszlopon felirat:

EMLÉKEZZÜNK

ITT NYUGSZIK 31 HONVÉD,
AKIK 1944. SZEPTEMBER 15-ÉN HALTAK HŐSI HALÁLT
NYUGODJANAK BÉKÉBEN

A túrázók az emlékoszlop előtt összerendeződtek. Az egri-erdélyi író a lövészárkos magaslaton gyűjtött és összemarkolt, fűsodrattal összekötött havasi virágokat az emléktábla alá helyezte. Hangosan elmondták a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. Elszoruló torokkal énekelték a Himnuszt.

A plébánián a székely bemutatta egri barátait a plébánosnak. A plébános megmutatta az egyetlen hiteles iratot, amelyből kiolvasható, hogy a 31 eltemetett katonából közvetve hánynak a személyazonossága igazolható. Az iratot utólag állították ki, 1951-ben, az akkor még élő temető lelkész is csak 14 halott nevét tudta azonosítani. Sajnos, a nevezettek lakhelyét sem jelölték meg, így nem állapítható meg, hogy valamelyikük is az egri ezred katonája lett volna. Az érdeklődők csaldáltak, de tudomásul kellett venni, hogy az irat nem felel meg igazolásként.

A fárasztó nap után az öreg székely sajnálta, hogy emlékezete nem szolgálhatott bizonyítékul a gyimesi harcokban elesett egri katonák esetében, de a négyes delegáció feledhetetlen élményekkel gazdagodva köszönte meg Attilának, öreg székely barátjuknak a készséges túravezetést, a tanulságos emlékezést és történelemórákat. A cégvezető a kedves embert meghívta a jövő nyárra Egerbe, egy viszonttúrára, vár- és pincelátogatásra.

*

Attila, a gondos vendégkalauz és emlékező túravezető, sorsfordító idők keserűen szemlélődő tanúja, sajnos nem élhette meg az Egerbe tervezett találkozót új barátaival. Súlyos betegsége hirtelen hatalmasodott el rajta, és húga adta hírül halálhírért a cégvezetőnek. Nem élhette meg azt az örömteli pillanatot sem, amikor az áldozatos munkával helyreállított vámház és határkő elé, az ezeréves határhoz, 2008 pünkösdjén, megérkezett a magyar címeres, piros dízelmozdony által vontatott különvonat az ünneplő utasokkal.

Nem valósult meg a négy zarándok elhatározott terve sem az ezeréves határ ismételt közös meglátogatására, a feledhetetlen élmények felidézésére, mert a székely lelket értő és érző író szíve váratlanul megállt, eltávozott az örökkévalóságba, miután megírta élete főművét, a rabonbánok őstörténeti hitregényét.

A gyimesi tetők hűvös szelei és a Tatros-völgy népei még magyarul felelnek a kérdésekre, több mint hatvanöt évvel a véres harcok után is, ha arra járnak az ezeréves határt meglátogató és a sírokat megtisztelő magyar hívő lelkek.